

Kacper Cholewa

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Kraków

**ZRÓWNOWAŻONE MIASTA I SPOŁECZNOŚCI
LOKALNE W SĄSIEDZTWIE WIELKICH
METROPOLII**

**SUSTAINABLE CITIES AND LOCAL
COMMUNITIES IN THE VICINITY OF LARGE
METROPOLISES**

ABSTRAKT

Artykuł odnosi się do kwestii związanych z powstaniem Agendy 2030, przedstawia historię jej przyjęcia i sposób w jaki ewoluowało podejście ludzi do założeń w niej zawartych. Zostaje przedstawiona geneza zrównoważonego rozwoju, sposób w jaki należy rozumieć to nieostre pojęcie i otoczka prawna systemu, w której przyszło nam funkcjonować. Pada uwaga na temat niskiej świadomości społecznej obywateli i roli gminy w procesie planowania i kształtowania zrównoważonego rozwoju. Rozpatrujemy rolę państwa w tym temacie oraz rolę miast na prawach powiatu – kolejnych ważnych podmiotów w systemie. Pojawia się koncepcja metropolii i ich oddziaływania, oraz wpływu jaki mają na okoliczne gminy.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, zrównoważone społeczności i miasta, prawo, inwestycje, racjonalne zarządzanie

ABSTRACT

The article refers to issues related to the establishment of Agenda 2030, presents the history of its adoption and the way in which people's approach to the assumptions contained therein has evolved. The genesis of sustainable development is presented, the way in which it should be understood is a vague concept and the legal framework of the system in which we have to function. There is a remark about low public awareness of citizens and the role of the commune in planning and shaping sustainable development. We consider the role of the state in this topic, and the role of cities with powiat rights - other important entities in the system. The concept of metropolis and their impact, as well as the impact they have on nearby municipalities, appears.

Keywords: sustainable development, sustainable communities and cities, law, investments, rational management

WSTĘP

Odnosząc się do haseł programowych: człowiek, współzycie, istnienie w artykule poruszone zostały kwestie związane z rozwojem miast i społeczności lokalnych – naszych „małych ojczyzn” w obrębie dużych ośrodków metropolitalnych. Spróbuje rozważyć kilka zasadniczych problemów, które należy postawić myśląc o możliwościach współpracy oraz konkurencji występującej pomiędzy jednostkami urbanizacyjnymi znajdującymi się blisko siebie. Przy użyciu metody dogmatyczno-empirycznej oraz metody ankietowania spróbuję określić czym tak naprawdę jest zrównoważony rozwój miast i społeczności. Jak ewoluowało podejście ludzi do zrównoważonego rozwoju oraz jaka jest świadomość mieszkańców, ich podejście do środowiska naturalnego. A także czynniki mające wpływ na skład i jakość systemu i społeczności, w których funkcjonujemy.

GENEZA AGENDY 2030

Agenda 2030 to dokument, który spowodował powstanie tych rozważań. Jest zbiorem kluczowych w XXI w. zadań, postawionych przed społecznościami i państwami. Program zaplanowany jest na najbliższe 15 lat, jest więc długoterminową strategią rozwoju widzianą oczyma Organizacji Narodów Zjednoczonych. Przedstawiciele Państw Członkowskich ONZ, a także organizacji pozarządowych, zainspirowani Konferencją ws. Zrównoważonego rozwoju w 2012 r. postanowili zmienić Milenijne Cele Rozwojowe¹ dla naszej planety. Konferencja, która odbyła się w Rio de Janeiro, stała się początkiem drogi do powstania Agendy 2030, która to kładzie nacisk przede wszystkim na rozwój gospodarczy, środowiskowy i społeczny. Proces jej uchwalenia obejmował blisko 3-letnie negocjacje, w ramach których Otwarta Grupa Robocza zdefiniowała 17 celów² zrównoważonego rozwoju i związane z nimi zadania. Ostatecznie zaakceptowane przez 193 państwa członkowskie ONZ we wrześniu 2015 r.³ Wśród jej założeń możemy znaleźć między innymi takie postulaty jak:

- koniec z ubóstwem
- zero głodu
- czysta woda i energia
- równość płci
- zrównoważone miasta i społeczności, którym to poświęcę więcej czasu w dalszej części tekstu.

¹ Por. Z. Wysokińska, *Zrównoważony rozwój, wybrane aspekty makro- i mikro-ekonomiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 29.

² Koniec z ubóstwem, zero głodu, dobre zdrowie i jakość życia, dobra jakość edukacji, równość płci, czysta woda i warunki sanitarne, czysta i dostępna energia, wzrost gospodarczy i godna praca, innowacyjność przemysł infrastruktura, mniej nierówności, zrównoważone miasta i społeczności lokalne, odpowiedzialna konsumpcja i produkcja, działania w dziedzinie klimatu, ochrona życia pod wodą, ochrona życia na lądzie, pokój sprawiedliwość i silne instytucja, partnerstwo na rzecz celów

³ Ministerstwo przedsiębiorczości i technologii, <https://www.mpit.gov.pl/strony/zadania/zrownowazony-rozwoj/agenda-2030/o-agendzie/> [data dostępu 17.05.2018].

GENEZA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Wydarzenia i modyfikacje programowe w zakresie wspólnego partnerstwa na rzecz rozwiązywania celów wiążą się z rozwojem pojęcia „zrównoważonego rozwoju”, które to wraz z pogłębianiem się świadomości ludzkiej pojawiło się mniej więcej w połowie XX w.⁴. W tamtym czasie ludzie zaczęli przywiązywać uwagę do otaczającego ich świata, wielki bum powojenny i nagły rozwój gospodarczy spowodowały nieodwracalne wyniszczenie środowiska i liczne katastrofy ekologiczne. Wizja świata, który utonął w pestycydach spowodowała utworzenie w Ameryce federalnej Agencji ds. ochrony zdrowia i środowiska naturalnego, co jednak nie powstrzymało Stanów Zjednoczonych Ameryki od przeprowadzanie prób atomowych na morzu. Właśnie takie wydarzenia powodowały znaczącą zmianę mentalności obywateli⁵. Rosła frustracja wśród społeczeństw, które oddolnie zaczęły zmieniać sytuację. Powstawały ugrupowania ludzi, które z czasem zrzeszały się w organizacje pozarządowe takie jak Greenpeace, czy Friends of Earth. Bardzo ważną rolę w pogłębianiu wiedzy związanej ze zrównoważonym rozwojem i ochroną przyrody odegrała Organizacja Narodów Zjednoczonych, która to podjęła wysiłki, aby raporty na temat stanu środowiska zyskały rozgłos międzynarodowy⁶. Po czym dalej aktywnie działała w sferze ochrony przyrody i wprowadzania zrównoważonego rozwoju i działa nadal czego najlepszym przykładem jest powstanie Agendy 2030 wraz z towarzyszącymi jej zadaniami.

⁴ Por. B. Guziejewskiej, *Zrównoważony rozwój miast*, [w:] *Polityka i finanse*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015 s. 29.

⁵ Por. M. Burchard-Dziubińska, *Zrównoważony rozwój: naturalny wybór*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 19.

⁶ Por. B. Guziejewskiej (red.), *Polityka i finanse*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015 r., s. 12.

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Na gruncie nauki ukształtował się cały szereg definicji zrównoważonego rozwoju. Brak jest jednak definicji legalnej wprowadzonej w naszym kraju. Istnieją definicje z zakresu:

- ekonomii
- urbanistyki
- filozofii

Jednak najbardziej rozpowszechnioną jest ta pojawiająca się już w raporcie Brudtlanda z 1987r., rozwijana przez wielu naukowców w tym prof. Bukowskiego, który stwierdza że:

zrównoważony rozwój to zaspokajanie potrzeb i aspiracji dzisiejszego pokolenia, przy nie pozbawianiu przyszłych pokoleń możliwości zaspokajania ich potrzeb zarówno w sferze ekologicznej jak i społecznej i ekonomicznej⁷.

Uważam, że jest to dobra definicja elastyczna możliwa do zastosowania w wielu dziedzinach naukowych, wyczerpująca temat i dobrze określająca znamiona naszego zjawiska. Dlatego też na potrzeby tego artykułu zgodnie z jej brzmieniem będziemy rozumieć zrównoważony rozwój.

KONCEPCJA PRAWNA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Doktryna prawa także ma swój udział w rozważaniach na temat zrównoważonego rozwoju. Należy zauważyć że Konstytucja Rzeczypospolitej Polski z 1997 r. już w swoim artykule 5 zawiera nakaz „kierowania się w działaniach państwa zasadą zrównoważonego rozwoju”. Uzupełnioną poprzez zapis artykułu 74 Konstytucji, który rozwija to

⁷ Z. Bukowski, *Zrównoważony rozwój w systemie prawa*, Dom Organizatora, Toruń 2009, s. 28.

nieostrego pojęcia poprzez skierowanie do instytucji państwowych postulatu „zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego dla przyszłych i teraźniejszych pokoleń”. Nawet najważniejszy dokument w państwie nie jest w stanie kompleksowo regulować wszystkich zagadnień związanych z tym, jakże pojemnym obszarem jakimi są działania związane ze zrównoważonym rozwojem. Tym bardziej, że nasz główny akt normatywny zawiera tylko ogólną koncepcję państwa i założenia systemowe, na których powinno się opierać funkcjonowanie Rzeczypospolitej Polski. W związku z czym Sejm dokonał ich uszczegółowienia poszczególnych postanowień w kolejnych aktach prawnych:

- prawo o ochronie środowiska z 27 kwietnia 2001 r.⁸
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 r.⁹
- ustawa o zasadach wspierania rozwoju regionalnego z 12 maja 2000 r.¹⁰

W ramach obecnie prowadzonej polityki rządowej także powstał specjalny program: Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju tzw. SOR¹¹, który to docelowo wraz z wyżej wymienionymi ustawami wspiera wprowadzanie Agendy 2030.

⁸ Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627.

⁹ Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717.

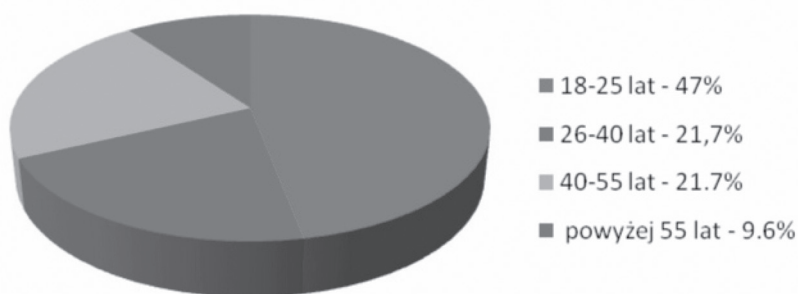
¹⁰ Dz.U. 2000 nr 48 poz. 550.

¹¹ Przyjęty przez Radę Ministrów 14 lutego 2017r. plan rozwoju obszaru średnio i długofalowej polityki gospodarczej. Określający tzw. 5 pułapek rozwojowych: średni dochód, brak równowagi, przeciętny produkt, demografia i słabość instytucjonalna. Strategia daje podstawy do zmian instytucjonalnych zarządzania rozwojem i rekomendacje dla prowadzenia polityk publicznych w perspektywie lat 2020-2030. Głównym jej celem jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodu Polaków przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ MIAST I SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH

Zgodnie z ideą samorządności podział terytorialny kraju opiera się na zaangażowaniu mieszkańców w rozwój swojej lokalnej ojczyzny. Kto, jak nie obywatel najlepiej znający swoje „podwórko” wie czego najbardziej potrzeba w danej społeczności do jej sprawnego rozwoju? To człowiek żyjący na co dzień w danym otoczeniu najlepiej rozumie jego potrzeby. Dostrzega wartościowe inwestycje, takie które przyczynią się do sprawnego funkcjonowania danej społeczności, oraz może wskazać te, które nie polepszyły realnie gospodarki lokalnej. Poprzez to opracowanie chciałbym zwrócić uwagę czytelników na jeden zasadniczy problem. Należy edukować obywateli. Z przeprowadzonego przeze mnie, w jednej z małopolskich gmin badań, wynika, że aż 85% respondentów uważa, że nie ma wpływu na podejmowanie w gminie działania i inwestycje. Pogląd ten jest powszechny w różnych pokoleniach, co może niepokoić i wskazywać na tendencje zaniedbania w edukacji obywateli lub braku zainteresowania polityką lokalną.

Wiek ankietowanych



To przecież mieszkańcy wybierają swoje organy, mają pełny wpływ na to kto zasiądzie w razie gminy, powiatu czy sejmiku województwa za-

pewniony poprzez bezpośredniość wyborów do tych organów¹². Zrównoważony rozwój powinien zacząć się od społeczeństwa. Pogłębiania wiedzy obywateli, znajomości praw i podstawowych założeń, na podstawie których funkcjonuje państwo. Właśnie takie działanie jest kluczem do usuwania negatywnych skutków działalności ludzkiej, żeby bowiem zwalczyć wyrządzoną szkodę człowiek musi wiedzieć o jej istnieniu.

GMINY W SYSTEMIE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Zgodnie z zasadą pomocniczości-subsydialności¹³ problemy powinny być rozwiązywane jak najbliżej obywatela. Stąd bardzo dużo także w kwestii zrównoważonego rozwoju zostaje do zrealizowania na podstawowym poziomie – w gminie. Od 1999 r. mamy do czynienia w Polsce z koncepcją trójszczeblowego samorządu terytorialnego. Ogólna zasada wyprowadzona z art. 6 ustawy o samorządzie gminnym¹⁴ – mówi nam, że wszystkie zadanie niezastrzeżone dla pozostałych szczebli samorządu leżą w gestii gminy. Są to zadania własne, w skład których wchodzi między innymi „zrównoważony rozwój”, realizowany przede wszystkim poprzez liczne inwestycje. Działania te powinny być racjonalne, poprzedzone procesem administracyjnym polegającym na uchwaleniu studium i czynieniu planów zagospodarowania przestrzennego dla wskazanego konkretnego obszaru, bądź całej jednostki administracyjnej. Zgodnie z obowiązującym porządkiem prawnym w Polsce możemy zetknąć się z różnego rodzaju ograniczeniami mającymi na celu zahamowanie bałaganu urbanistycznego miast. Najczęściej dotyczą one kwestii związanych z prawem budowlanym, redystrybucją

¹² Dz.U. 2018 nr 21, poz. 112 – Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy.

¹³ Dz. U. 1990 nr 16 poz. 95 – Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, art. 1.

¹⁴ Dz. U. 1990 nr 16 poz. 95.

zasobów i środków publicznych. Co potwierdza chociażby artykuł 28 ustawy – prawo budowlane¹⁵, który mówi nam że „roboty budowlane można rozpocząć jedynie na podstawie decyzji. Pojawia się koncepcja ładu przestrzennego i różnego rodzaju zezwoleń niezbędnych do rozpoczęcia inwestycji bądź modernizacji obiektu już istniejącego¹⁶. Należy wskazać, że mimo trudności wynikających z tego procesu jest to pozytywne rozwiązanie. Trudno wyobrazić sobie zrównoważone miasta gdy na jednym osiedlu za wysokimi ogrodzeniami żyją ludzie opiekujący się w dostatku, a po drugiej stronie ulicy mamy slumsy i szarą strefę. Zasadne wydaje się więc także stwierdzenie, że uczciwie i sprawnie powinno zarządzać zrównoważonym rozwojem z poziomu podstawowego. Gmina, jak każda jednostka dąży do maksymalizacji swoich możliwości¹⁷. Pomiedzy sąsiadującymi jednostkami samorządu terytorialnego oprócz współpracy, występują zjawiska konkurencji.

Pragnienie stałego rozwoju i bycia lepszym, może przyczynić się do podejmowania mało racjonalnych decyzji, czasem także takich na szkodę drugiego podmiotu¹⁸. Chęć zmaksymalizowania zysków, deficyty budżetowe bardzo często powodują pochopne ruchy czy to inwestycyjne czy prawne. Jest to największe zagrożenie występujące w systemie sąsiadujących ze sobą jednostek urbanistycznych. Korzystna w danym momencie pomagających wyjść z opresji decyzja, może okazać się w długoterminowym kontekście chybiona. Na co dobrym przykładem będą wydarzenia z pierwszej połowy 2018 r., gdy masowo kończące się umowy na składowanie odpadów wywołały liczne pożary śmietnisk¹⁹.

¹⁵ Dz.U. 1994 Nr 89 poz. 414.

¹⁶ Por. M. Woźniak, *Ład przestrzenny jako paradygmat zrównoważonego rozwoju*, s. 5–9.

¹⁷ Por. B. Guziejewskiej, *Polityka i finanse*, op. cit., s. 13.

¹⁸ Por. Piotr Kwaśniak, *Plan miejscowy w systemie zagospodarowania przestrzennego*, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 240.

¹⁹ <http://biqdata.wyborcza.pl/biqdata/7,159116,23466749,plonace-wysypiska.html?disableRedirects=true> [data dostępu 07.07.2018].



Potrzebna jest więc ogólniejsza i szersza wizja rozwoju, koordynująca działanie planistyczne w poszczególnych regionach oraz sprawne systemy zarządzania, bo paradoksalnie w XXI w. rozwój lokalny nie jest możliwy bez szerszej współpracy także zagranicznej²⁰. To pole do popisu dla instytucji państwowych, które powinny zapewnić odpowiednie środki na realizację niektórych zadań zleconych. Wspierać niwelowanie nierówności i kształtować politykę międzynarodową, tak aby była ona z korzyścią dla jednostek lokalnych, a nie budowała kolejne bariery jak to miało miejsce w przypadku zamknięcia małego ruchu granicznego między Polską a Obwodem Kaliningradzkim, w związku ze Szczytem NATO i Światowymi Dniami Młodzieży. Należy jednak zauważyć, że nie tylko państwo ma realny wpływ na rozwój regionalny.

²⁰ Por. P. Kwaśnik, *Plan miejscowy w systemie zagospodarowania przestrzennego*, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 14.

MIASTA NA PRAWACH POWIATU

Istotną kwestią, gdy mówimy o zrównoważonym rozwoju, jest działanie władz w miastach na prawie powiatu. Są to bowiem jednostki realizujące korporacyjne zadania zarówno ze strefy powiatu jak i gminy. Co przekłada się na to, że oprócz większych obowiązków mają one także dużo większe możliwości²¹:

- po pierwsze związane z ilością środków jakimi dysponują – mają zdecydowanie wyższy udział dochodów własnych od zwykłych gmin²²;
- po drugie związane z podstawową zasadą kształtującą rynek – mówiącą, że: gdy jest popyt jest i podaż.

Warto więc skupić się w tych jednostkach na inwestycjach i stymulacji okolicy. Ludzie wciąż bowiem emigrują z małych miejscowości do dużych ośrodków miejskich, czynią to w związku z zapotrzebowaniem na pracę i poszukiwaniem lepszego bytu. Co wiąże się z potrzebą dostosowania infrastruktury miejskiej, budową mieszkań oraz zorganizowaniem miejsc do spędzania wolnego czasu i odpoczynku, a także potrzebą dostosowania rynku pracy. Obecnie w naszym kraju mamy 66 miast na prawach powiatu. w samym województwie małopolskim są trzy, a mianowicie: Kraków, Nowy Sącz i Tarnów²³; są to jednostki, które swoimi możliwościami wpływają również na rozwój całego regionu w obrębie którego się znajdują. Zwłaszcza Kraków będący centrum turystycznym naszego kraju przyciąga ludzi, w roku 2015 aż 60% turystów wybrało nocleg właśnie na terytorium – województwa małopolskiego²⁴. Oprócz walorów turystycznych prężnie rozwija się tu sektor naukowy, aż 92% studiujących w województwie małopolskim uczęszczało na

²¹ Tamże. s. 20.

²² Por. B. Guziejewskiej, *Polityka i finanse*, op. cit., s. 20.

²³ https://krakow.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_malopolskie/portret_wojewodztwa/wojewodztwo_malopolskie.pdf [data dostępu: 07.07.2018].

²⁴ <http://ptezg.pl/Files/files/zn6/wojcieszak.pdf>, s. 4.

uczelnie i szkoły wyższe na terytorium Krakowa²⁵. Sektor przemysłowy nie odstaje od pozostałych dwóch. Stale się rozwija zapewniając pracę zarówno etatową jak i dorywczą.

METROPOLIE

Kraków zyskał już nawet miano metropolii: czyli wielkiego ośrodka tworzącego spójny układ wielu jednostek urbanizacyjnych i jest jednym z 12 takich ośrodków w Polsce²⁶. Dzięki czemu może swoimi działaniami wpływać na rozwój poszczególnych sąsiadujących z nim gmin – nie tylko tych, z którymi współpracuje bezpośrednio, lecz także tych bardziej oddalonych. Zasięg Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego obejmuje bowiem około 51 gmin w obrębie mniej więcej 50 km od centrum²⁷. Życie w wielkich miastach posiadających potężne budżety ma także pewne minusy, związane głównie z podstawowymi założeniami Agendy 2030, a związanymi z ochroną środowiska i tendencjami wzrostowymi w przyptywie mieszkańców w latach 2012–2014²⁸ i dalej aż do 2017 r.²⁹. Wśród niektórych mieszkańców pojawia się chęć odroczenia od zgiełku codziennego życia, korków i zanieczyszczeń powietrza, na rzecz powrotu do natury. Ludzie długo żyjący w miastach, oraz ci, którzy już się wzbogacili, zaczynają szukać swojego miejsca z dala od centrum, na prężnie rozwijających się „przedmieściach” i obszarach nieco bardziej oddalonych od miasta. To szansa dla obrzeżnych gmin na

²⁵ https://krakow.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_malopolskie/portret_obszaru_metropolitalnego/krakowski_obszar_metropolitalny.pdf [data dostępu 30.06.2018].

²⁶ <http://ptezg.pl/Files/files/zn6/wojcieszak.pdf>, s. 2.

²⁷ Tamże.

²⁸ https://krakow.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_malopolskie/portret_obszaru_metropolitalnego/krakowski_obszar_metropolitalny.pdf [data dostępu: 30.06.2018].

²⁹ Tamże.

dostosowanie się do potrzeb turystów, przejezdnych, oraz ludzi pragnących zmienić swoje miejsce zamieszkania. Powinny one skupić się na przyciągnięciu swoimi zabytkami oraz miejscami do wypoczynku ludzi z dużych ośrodków miejskich gdzie, trudno odpocząć i gdzie życie toczy się w ciągłym biegu.

WNIOSKI

Ludzie zgodnie z założeniami Agendy 2030 znowu zaczynają dostrzegać wartości jakie niesie ze sobą przyroda i harmonijny zrównoważony rozwój. Pragną spokojnego racjonalnie rozwijającego się świata, takiego gdzie mogą żyć w spokoju i dostatku nie martwiąc się grożącymi katastrofami ekologicznymi, konfliktami rządów i wyniszczającą konkurencją. Zamiast krążyć po galeriach handlowych zaczynają doceniać parki jako miejsca do spacerów i uprawiania sportu. Gdzie jeżeli nie w obrzeżnych gminach wiejskich, znajdziemy miejsce do przechadzki w długowiecznych lasach, którymi wiodą lepsze drogi rowerowe jeżeli nie przez polne szlaki krajobrazowe. Ludzie pragną w gorące dni odpoczywać nad wodą, polskim zwyczajem najlepiej przy grillu, na co w mieście zalanym betonem³⁰ ciężko znaleźć miejsce. Podsumowując, wydaje mi się, że nie ma zrównoważonego rozwoju zarówno bez dużych miast dających zatrudnienie i stymulujących okolicę, jak i malowniczych miasteczek gdzie spokojnie można odetchnąć, złapać oddech i powrócić do równowagi. Grunt to zachowywać umiar w rozwoju, inwestować dając szansę wszystkim i nie działać ze szkodą dla pozostałych podmiotów. Należy zwalczać patologie i wspierać walkę z nierównościami społecznymi. Dzisiejsze miasta powinny dążyć do miana „Smart Cities – czyli miasta inteligentnego, redukujące emisje szkodliwych substancji i efektywnie wykorzystujących zasoby naturalne i energię³¹. Miasta dysponujące ka-

³⁰ Por. Ł. Gibała, *Kraków nowa energia*, Wydawnictwo RM, Warszawa 2017, s. 13

³¹ Por. B. Guziejewskiej, *Polityka i finanse*, op. cit., s. 45.

pitałem ludzkim, społecznym, oraz infrastrukturą komunalną dostosowaną do potrzeb użytkowników. Stworzoną z myślą o ludziach, usprawniającą ich życie, walory estetyczne i funkcjonalne otoczenia.

BIBLIOGRAFIA:

- Bukowski Z., *Zrównoważony rozwój w systemie prawa*, 2009, Dom Organizatora, Toruń.
- Burchard-Dziubińska M., Rzeńca A., Drzazga D., *Zrównoważony rozwój: naturalny wybór*, 2014, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Gibała Ł., *Kraków nowa energia*, Wydawnictwo RM, 2017, Warszawa.
- Kwaśniak P., *Plan miejscowy w systemie zagospodarowania przestrzennego*, 2011, LexisNexis, Warszawa.
- Guziejewska B., (red.), *Polityka i finanse*, [w:] *Zrównoważony rozwój miast*, 2015, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Wysokińska Z., Witkowska J., *Zrównoważony rozwój, wybrane aspekty makro- i mikroekonomiczne*, 2016, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

NETOGRAFIA:

- Gazeta Wyborcza, <http://biqdata.wyborcza.pl/biqdata/7,159116,23466749,plo-nace-wysypiska.html?disableRedirects=true> [data dostępu 30.06.2018]
- Strona Ministerstwa Przedsiębiorczości i Technologii, <https://www.mpit.gov.pl/strony/zadania/zrownowazony-rozwoj/agenda-2030/o-agendzie> [data dostępu 30.06.2018]
- Strona ministerstwa Przedsiębiorczości i Technologii, <https://www.miiir.gov.pl/strony/strategia-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju/informacje-o-strategii/> [data dostępu 07.07.2018]
- Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, https://www.popt.2007-2013.gov.pl/konfszkol/Documents/Zasady_zrownowazonego_rozwoju.pdf [data dostępu 30.06.2018]

Urząd Statystyczny w Krakowie, https://krakow.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_malopolskie/portret_obszaru_metropolitalnego/krakowski_obszar_metropolitalny.pdf [data dostępu 30.06.2018]

Wojcieszek Monika, „*Innowacyjne produkty turystyczne na obszarze metropolitalnym Krakowa*”, <http://ptezg.pl/Files/files/zn6/wojcieszak.pdf> [data dostępu 30.06.2018]

Woźniak Marta, „*Ład przestrzenny jako paradygmat zrównoważonego rozwoju*”, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/3453/1/BS_P_18_2015_Wozniak.pdf